

Stinas

artiklar 10

INNEHÅLL

3 Namnen i
Lejonkungen

4 Tavelram

5 Tecknad film

6 Noter

7 Personnummer

8 Berömda klassiska
kompositörer

9-11 Krusbär, Kapkrusbär,
Physalis, Gyllenbär

12-13 Smink

14-15 Mandrill

16-19 Vasaloppet

20-21 Tinnitus

22-23 Skugga

24-27 Väder och natur-
katastrofer

28-29 Arabvärlden och
arabiska

30-31 Jiddisch & Hebreiska

32-33 Dag Hammarskjöld

34-35 Folke Bernadotte

NAMNEN I LEJONKUNGEN

Många av namnen i Lejonkungen är från swahili, det övervägande språket som talas i Östafrika – specifikt Kenya och Tanzania. Det är i de vidöppna slätterna i Masai Mara (Kenya) och Serengeti (Tanzania) som våra vänner finns.

Simba (som växer upp till lejonkung) är en väldigt bokstavlig översättning, 'lejon'.

Sarabi (Simbas mamma) betyder "hägring".

Rafiki (apan) betyder 'vän'.

Nala (Simbas flickvän och senare fru) betyder 'gåva' eller 'älskade'.

Sarafina (Nalas mamma) betyder "klar stjärna".

Pumba (vårtsvinet) översätts till "trögtänkt" eller "korkad".

Innan Scar (Simbas farbror) fick sitt ärr över ögat var hans namn Taka, 'skräp' eller 'avfall'...

Shenzi (hyena) betyder 'vilde' och Banzai (hyena) betyder 'gömma sig/smyga sig'.

KÄLLA: www.jenmansafaris.com

TAVELRAM

Storlekar

Tavelramar finns i alla möjliga olika slags storlekar, angivna i centimeter x centimeter.

Högsta talet först för liggande ram, lägsta för stående.

Olika material

Vid en snabb googling hittade jag en sida med 30 olika slags ramar.

Det genomskinliga skyddet mellan ramen och bilden brukar vara av glas eller plast.

Olika former

Rektangulär, rund och oval är vanligast.

Upphängd eller stående

Ramar som ska hängas har någon typ av krok på baksidan, ramar som ska stå har ett stöd att falla ut, oftast i samma material som baksidan.

Passepartout

Passepartout (franska passe-partout, fotografiram) är en ram för fotografier, gravyrer med mera som gjorts av en pappskiva eller liknande i vilken man gjort en utskärning för bilden.

Ramen läggs bakom en glasskiva för att undvika att bilden kommer i direkt kontakt med glaset. På så sätt skyddas bilden mot åldrande.

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, allaramar.se

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, allaramar.se

TECKNAD FILM

”Tecknad film” är en typ av animerad film (av latin anima, ”liv”). Man sätter ihop stillbilder för att ge en inbillad föreställning av rörelse.

Även traditionell film består av stillbilder i följd, men här har stillbilderna återskapat en rörelse från verkligheten. En spelfilm återskapar rörelse, animation skapar rörelse.

Tecknad film

En tecknad film består av långa sekvenser av bildrutor, vanligen tecknade för hand, men mot slutet av 1900-talet blev det allt vanligare att även bilder framtagna i datorer användes - inte minst för miljö- och bakgrundsbilder.

Tecknad animation kallas numera 2D-animation för att kunna skilja från 3D-animation (datoranimation).

Den store inom den tecknade filmen var Walt Disney, vars film Snövit och de sju dvärgarna från 1937 var det definitiva genombrottet för animerad film.

Tecknade serier

Begreppet ”tecknad serie” används ofta även för ”tecknade tv-serier”.

Cartoon har blivit ett sätt att klumpa ihop allt som är tecknat, både tv-serier och serier.

”Tecknade serier” består alltid av orörliga bilder.

Svenska serietecknare/ animatörer, i urval

Rune Andréasson (Bamse),

Per Åhlin (Karl-Bertil Jonsson)

Rune Andréasson

Per Åhlin

NOTER

A B C D E F G. Bokstäver i alfabetisk ordning. Men även toner i rätt ordning.

Tonnamnen B, H och Bess används olika i olika länder.

I Norden och stora delar av övriga Europa kallas tonen under C för H och sänkt H för B. Förutom i Sverige är de traditionella tonnamnen fortfarande vanliga i många av dessa länder, förutom i samband med ackordanalys.

Ackordanalys skrivs ofta ut ovanför ett notsystem, t. ex. med sång- eller melodistämmor och även ovanför en sångtext.

Kan ofta ersätta kompnoter för gitarr och piano och kan ge musikern större frihet än vad noter ger.

Ett notsystem innehåller massor av information, så musikern eller sångaren vet hur det ska vara.

Vilken takt stycket ska spelas i står först, med siffror på höjd.

Sedan kommer noterna och hur tonerna ska spelas, som anges på många olika sätt, både med symboler och bokstäver.

Mellan grupperna av noter, takterna, kommer taktstreck.

I 4-takt, som är vanligast, blir noterna mellan varje taktstreck tillsammans 4 slag.

Noter med olika utseende visar hur länga tonerna ska vara.

En helnot är stor och rund utan streck. Den ska vara 4 taktslag lång. En not med en punkt efter betyder 1,5 taktslag – ett halvt taktslag längre än not en utan punkt. En ofylld not med streck betyder 2 taktslag.

3-takt kan också kallas valstakt, men används även i bl. a. hambo.

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, spelapiano.org, sundsvall.se

The image displays three musical staves illustrating note values and dynamics. The first staff is in 4/4 time with a tempo of 120, showing a sequence of notes (quarter, eighth, quarter, quarter) with a dynamic marking of *p*. The second staff is in 3/4 time with a tempo of 90, showing a sequence of notes (quarter, quarter, quarter) with a dynamic marking of *mf*. The third staff is in 6/8 time with a tempo of 120, showing a sequence of notes (quarter, quarter, quarter, quarter) with a dynamic marking of *f*.

Personnummer

Personnummer identifierar personer hos olika myndigheter. Tilldelas sedan 1947 alla som är folkbokförda i Sverige. Det är uppbyggt av 10 siffror (från början 9) och ett skiljetecken (äämmdd-nnnc). De 6 första siffrorna anger födelsedatum i ordningen år-månad-dag.

Skiljetecknet är ett -, men ändras till ett + från och med det år då man fyller 100 år.

För personnummer fram till 1990 anger de 2 första siffrorna efter födelsedatumet län man fötts i (eller var skriven i den 1 november 1946, då alla folkbokförda tilldelades personnummer, som infördes 1 januari 1947).

00–09 Stockholms stad 1946–1967
10–13 Stockholms län 1946–1967
00–13 Stockholms län 1968–1989
14–15 Uppsala län
16–18 Södermanlands län
19–23 Östergötlands län
24–26 Jönköpings län
27–28 Kronobergs län,
29–31 Kalmar län, 32 Gotlands län
33–34 Blekinge län
35–38 Kristianstads län
39–45 Malmöhus län,
46–47 Hallands län
48–54 Göteborgs och Bohus län
55–58 Älvsborgs län,
59–61 Skaraborgs län
62–64 Värmlands län, 65 Extra
66–68 Örebro län
69–70 Västmanlands län
71–73 Kopparbergs län, 74 Extra

75–77 Gävleborgs län
78–81 Västernorrlands län
82–84 Jämtlands län
85–88 Västerbottens län
89–92 Norrbottens län
93–99 Extra, samt invandrade efter 1946.

Sedan 1990 tilldelas numren slumpmässigt.

Tredje siffran talar om kön – udda för pojkar och jämn för flickor. När det kommer till tvillingar av samma kön (samma här – udda för pojkar, jämn för flickor), verkar det lite rörigt. Logiskt sett skulle ju den först födda, tvilling nummer 1, ha den lägre näst sista siffran.

Sista siffran är en kontrollsiffra som räknas fram ur de övriga. Man multiplicerar de 9 första siffrorna med omväxlande 2 och 1. De respektive siffersummorna (16 har siffersumman $1+6=7$) plussas. Om man plussar kontrollsiffran till denna summa ska man få ett tal jämnt delbart med 10. Jag har testat och fick ihop det rätt.

Kontrollsiffran infördes 1967.

Om det är nödvändigt får man i ett register även ta med 2 siffror till för året, så att det för personer födda på 1900-talet börjar med 19.

Detta ingår egentligen inte i personnumret men vid databehandling ska de normalt lagras. Nu lever inte längre någon person född på 1800-talet, men 1900- och 2000-talen.

KÄLLA: Wikipedia, familjeliv.se

890201-3286

Födelsedatum. Två siffror för respektive år, månad och dag Födelsegata Kön Kontrollsiffran

Berömda klassiska kompositörer

Johann Sebastian Bach 1685-1750, Eisenach i förbundsstaten Tübingen, Tyskland. Brandenburgkonserterna

Georg Friedrich Händel (1685-1759) Halle (an der Saale, Tyskland. Messias (Hallelujakören)

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), Salzburg, Österrike. Eine kleine Nachmusik

Ludwig van Beethoven (1770-1827) Bonn, Tyskland. Symfoni nr 5, Symfoni nr 7, Symfoni nr 9 (An die Freude 'Glädjesång', i Sverige känd som 'Årstiderna' - Januari börjar året...), Mänksenssonaten, Für Elise (känt pianostycke)

Franz Schubert (1797-1828) Himmelfortgrund (Wien), Österrike Marche Militaire (i Tomteverkstaden på julafton), Ave Maria (sjungs ofta – av både kvinnor och män – på julsvisor och julkonserter), Wiegenlied (godnattsång som Tjorven och Stina sjunger när de ska lägga Skrällan i Saltkråkan).

Johann Strauss d y (1825-1899), Wien, Österrike. Wienervalsen An der schönen blauen Donau

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Vår värld – uppslagsverk för unga vetgiriga (1993), Wikipedia, ICA bokförlags världsatlas (2008)

Krusbär, Kapkrusbär, Physalis, Gyllenbär

Krusbär

Det vetenskapliga namnet, *Ribes uva-crispa*, kommer av latinets *uva* (druva) och *crispus* (krusig), som syftar på att den har bär och krusiga blad. Ett annat namn för busken är *Ribes grossularia* (grossist-druvor). Bären kallas även stickelbär. Krusbär är ätliga och busken odlas för bärems skull.

Kommer ursprungligen från Kaukasus och Västasien. Odlingen av krusbär tycks ha kommit igång på allvar först på 1500-talet. I Norden började det odlas först på slutet av 1600-talet. Under 1800-talet som var krusbärsodlingens glanstid sedan man i England tagit fram nya storfruktiga former, fanns vid den tiden runt 1000 olika sorter i odling.

Det är osäkert om det någonsin funnits vildväxande här i Sverige eller om den enbart förvildats eller blivit kvar från övergivna trädgårdar.

Vilda krusbär växer i hagar och snårmarker, längs vägar, i stenrösen och klippsspringor. Från södra Sverige upp till Storsjöbygden i Jämtland.

Enkla eller två-, tredelade taggar som är utskott från barken. Precis ovanför taggarna sitter knoppar, som växer ut under växtperioden.

Bladen utvecklas ofta redan i april och är 3-5-flikiga, lite naggade, mjukhåriga med glänsande ovensida.

Blommorna kommer någon månad senare i blomställningar om 1-3 blommor. Blombotten är klockformig med rödaktiga foderblad och mindre vitgula kronblad på klockans kant. Blommorna är femtaliga med fem ståndare.

Krusbär har sorter med stora bär och sorter med små bär. Blommorna sitter inte i en klase, utan 1-3 blommor sitter fästa vid stammen, där det finns mycket taggar. Bären har stark färg och är mycket saftiga.

Frukten är större än hos släktens andra arter och är ett enrummigt, mångfröigt bär. Bären innehåller sockerarter och citron-, vin- och äppelsyra.

Hos de odlade sorterna varierar bärems storlek, form och färg. Det finns gula, röda och gröna, ludna och kala, klotrunda, ovala och päronformade. De röda blir först gröna och man ska inte äta dem förrän de är riktigt röda, annars är de hårda och sura.

Kapkrusbär

Hör hemma i Amerika, men är vanligt i många subtropiska områden.

Dess användning i Sydafrika nära Godahoppsudden inspirerade dess vanliga namn. Andra arter inkluderar tomatillon (*P. philadelphica*).

Vissa arter kräver pollen från en annan växt för att bära frukt eller producera frö. En studie 2022 fann självkompatibilitet för alla sju *Physalis* som observerades, inklusive *Physalis peruviana* och *Physalis ixocarpa*.

Samma studie fann att fruktfixering och livskraftig fröbildning inträffade i de flesta interspecifika korsningar.

De flesta *Physalis*arter har 12 kromosomer och är diploida, vilket är typiskt för medlemmar av familjen Solanaceae. *Physalis angulata*, *Physalis ixocarpa*, *Physalis pruinosa*, *Physalis peruviana*, *Physalis pubescens*, och *Physalis minima* är diploida med 12 kromosomer, totalt 24.

En 52 miljoner år gammal fossil frukt av *Physalis* har hittats i Patagonien, som heter *Physalis infinemundi*.

Physalis

Från grekiskans *phusallís* 'blåsa'.

Ett släkte av blommande växter i familjen nattskuggor (Solanaceae), som växer i varma tempererade och subtropiska områden i världen.

De flesta av de 75-90 arterna hör hemma i Amerika. Odlade arter och ogräsartade ettåriga, örtartade växter har introducerats över hela världen. Ett anmärkningsvärt särdrag är bildandet av ett stort, pappersartat skal som härrör från blomkålen, som helt eller delvis omsluter frukten.

Vissa arter bär ätbar frukt, som är liten och gul till orange, liknande storlek, form och struktur som en liten tomat.

De odlas också som prydnadsväxter och används i kinesisk medicin.

Minst 46 arter hör hemma i Mexiko. Många *Physalis*arter kallas jordkörbär. Ett namn för *Physalis peruviana* är inkabär; ett annat är uddkrusbär, dock inte släkt med krusbär.

Andra namn som används är skalkörbär, pohabär och gyllene bär.

*Physalis*arter är örtartade växter som blir 0,4-3 m höga, liknande den vanliga tomaten, en växt av samma familj, men vanligtvis med en styvare, mer upprätt stjälk.

De kan vara antingen ettåriga eller fleråriga. De flesta kräver full sol och ganska varma till varma temperaturer.

Vissa arter är känsliga för frost, men andra, som den kinesiska lyktan, *P. alkekengi*, tål sträng kyla när de är vilande på vintern.

Dessa växter växer i de flesta jordtyper och klarar sig mycket bra i magra jordar och i krukor. De kräver fukt tills de får frukt. Växter är mottagliga för många av de vanliga tomatsjukdomarna och skadedjuren, och andra skadedjur som bladlöss, vitflugor, spindkvalster och den falska potatisbaggen (*Leptinotarsa juncta*) även attackera dem. Förökningen sker med frö.

Vissa men inte alla *Physalis*arter bär ätbar frukt. Utvalda arter odlas för den.

Den typiska *Physalis*frukten liknar en fast tomat i konsistensen och smakar som jordgubbar eller ananas, med en mild syra. Vissa arter, såsom Kapkrusbär och tomatillo, har fötts upp till många sorter med varierande smaker, från syrliga till söta till salta. *Physalis* är rik på kryptoxantin. Frukten kan användas som tomaten. När den har tagits ur skalet kan den ätas rå och användas i sallader. Vissa sorter läggs till efterrätter, används som smakämnen, görs till fruktkonserver, eller torkas och används som russin. De innehåller pektin och kan användas i pajfyllning.

Pohasyt och sylt är traditionella desserter gjorda av *Physalis*växter som odlas på Hawaii.

Gyllenbär

Tillhör samma familj som tomaten, men liknar den inte mycket. En närmare släkting är cirka 80 andra *Physalis*arter.

Plantan gömmer ett guldgult bär i de blekgula papperslyktorna. Smaken liknar *physalis* i butik men är mycket sötare. Växten, som är mycket dekorativ, är ganska kompakt, rikt förgrenad och växer kraftigt.

I växthus kan den bli upp till 1 meter hög. På friland 30-40 cm. Den ger normalt massor av bär och är inte fullt så känslig för kyla som tomaten. Den odlas annars med samma krav som den.

Gyllenbäret är flerårig, men kan inte övervintra utomhus hos oss. Däremot kan den övervintra inomhus för sticklingsförökning till våren.

Det ger en extra tidig och säker skörd.

Kallas också för Markkörsbär, därför att frukten mognar inte riktigt förrän den fallit av.

Andra arter som förväxlas med gyllenbäret är *Physalis peruviana* – Kapkrusbär och *P. ixocarpa/philadelphia*.

Bäret, som är stort som enbigarrå kan ätas som de är, torkas likt russin, frysas, konserveras eller ätas i pajer och efterrätter. Får papperslyktan sitta kvar efter skörd, håller sig bäret färskt i flera veckor på en sval plats.

Vardagsmink

Matt hud

Du kan verkligen inte göra fel med en klassisk matt hy.

Röda läppar

Vissa läppfärger är bara ikoniska och rätt är en av dem. Power och elegans till bäraren som passar både till vardags och fest.

Rosiga kinder

Frisk som en nyponros, låter det beaktat? Kör på en enkel, naturlig bas med ett lätt gloss på läpparna tillsammans med riktigt rosiga kinder.

Sotade ögon

En väldigt smickrande look som för blicken till dina ögon. Du kan göra den djup och mörk, använda en färg eller bara sota längs franslinjen för en vardagslook. Matcha med en enklare läppfärg eller gloss.

Vingad eyeliner

Funkar inte bara för många olika tillfällen utan också för många olika typer av ansikten och ögon.

Neutrala ögon

Det är alltid en fräsch look!

Lägg en skugga i din hudton över hela ögonlocket och applicera sedan en lite mörkare skugga i globlinjen för mer definition.

Festsmink

En sotad eyeliner med vinge istället för en skarp blir festligt och är enklare eftersom du inte behöver vara stadig på handen. Man kan också skippa vingen helt. En vanlig sotad eyeliner är fint också!

Kom ihåg att köpa någonting att fästa glittret med! Eller köp ett färdigt flytande glitter. Lös glitter fäster inte med bara ögonprimer.

Det behöver inte vara mörkt/färgstarkt runt hela ögat. Man kan lägga mest fokus närmast ögat, sedan mjuka toner som är ganska nära egna hudtonen till uttoningen. Det blir då både lättare att sminka, samt att sminkningen är mer bekväm om man är ovan vid mycket smink.

Blir det fel så kan man lägga glitter på hela ögat bara, så trollar man bort alla misstag men har ändå en galet snygg festmakeup.

Glitter är alltid rätt!

Steg för steg ögonskugga, eyeliner

Ögon

Ljus ögonskugga innerst på ögonlocket och i ögonvrån.

Mellanbrun skimmerskugga i mitten av ögonlocket.

Mörkbrun skugga ytterst på ögonlocket.

Ta en liten pensel och forma ytterkanten som en skarp cat eye (inte så noga, mest för att skissa upp formen)

Tona ut kanten, men låt undersidan

vara lite skarp fortfarande

Mellanbrun skugga längs globlinen

Mörkbrun skugga under ögat

Svart ögonskugga som sotad eyeliner med vinge.

Glitter i mitten av ögonlocket och under ögat

Svart mascara på alla fransarna

Teatersmink

Teatersmink används främst till att förstärka eller förändra skådespelares ansiktsdrag, för att minspel och mimik ska synas för åskådarna.

Det kan vara vattenlösligt eller fettlösligt och vilket som är att föredra är dels upp till aktören och dels upp till vilket resultat man önskar.

Något som man dock måste tänka på när man sminkar för teater är hur långt det är till publiken. Ju längre avståndet är och ju större scenen är desto mer måste man överdriva sminket så att det syns och ser "naturligt" ut. Något som ser överdrivet ut på nära håll ser bra ut på avstånd.

Sminket ska också alltid mattas ut så att intrycket inte blir "glansigt", då det gör att mycket ljus reflekteras i sminket. Det kan bli irriterande för åskådarna. Lampljuset är också väldigt varmt, så aktören blir lätt svettig/glansig oavsett. Så det är bra att matta ut det så mycket det går före föreställningen.

En musikal som det sminkas mycket till är Lejonkungen. Visste du att apan med rött och blått i ansiktet i Lejonkungen – Rafiki, finns på riktigt?

KÄLLA: lifestyle.nordicfeel.se,
makeyousmile.se

Mandrill

En art i familjen markattartade apor. Den är mycket nära släkt med babianen.

Bli vanligen 61-76 centimeter lång (huvud och bål). Kan bli 90 centimeter eller något större. Honor är cirka en tredjedel mindre och blir 55-67 centimeter långa. Hannar väger 18-33 kilo och honor bara 11-13 kilo.

Svansen är bara en kort stump, 5-10 centimeter. Armar och ben är ungefär lika långa och väl anpassade till djurens rörelser på marken. I motsats till primaters fötter, som används för att klättra i träd, är mandrillens inte anpassade för att gripa.

Huvudet är, liksom hos babianerna, relativt stort med ett långt nosparti. Ansiktet saknar hår och näsrygg och

nospets är röd av blod. På sidorna om näsryggen finns två kraftiga åsar som är blå p.g.a. ljusbrytning i hudens kollagen.

Pälsen är på ovansidan främst mörkgrå till mörkt olivgrön, ibland med gulröda eller svarta toner.

På magen är pälsen blekare till gulaktig. Under hakan har bägge könen ett orangegult skägg. Honor och unga hanar är inte lika färgstarka. Även hanar med lägre rang i gruppen har en mindre tydlig ansiktsteckning.

Hanarnas hörntänder är cirka 4,5 cm långa (ibland upp till 6,5 cm), honornas bara 1 centimeter.

Stjärten är naken med en större blodcirkulation som gör den blå till violett. Hos honor som är beredda för parning blir den större och rödare.

Vid bröstbenet finns en körtel som är bäst utvecklad hos hannar. Håren som täcker den är styvare och mörkare än de angränsande håren.

Med körtelvätskan markeras olika träd i reviret.

Finns i Afrika vid Guineabukten i närheten av ekvatorn och lever där i regnskog. Kamerun, Republiken Kongo (Kongo-Kinshasa, Zaire), Gabon och Ekvatorialguinea. Floden Sanaga begränsar artens levnadsområde i norr.

Mandrillen lever i grupper om 5-50. Ibland förenar sig flera flockar till stora grupper med upp till 600 medlemmar.

Utanför parningstiden lever könsmogna hannar ensamma.

I naturen undviker vuxna hannar kontakt med varandra (även under parningstiden) men det är ett mindre problem p.g.a. flockarnas storlek.

Flockarnas revir kan vara stora. I en studie från 1975 registrerades i Gabon upp till 50 km² stora territorier. Flocken vandrar 2,5-4,5 kilometer per dag. Flocken med honor och ungdjur accepterar andra markattartade apor och schimpanser i närheten. Ensamlevande hannar följer ibland efter trädlevande primater för att samla upp den mat som faller ned på marken.

Mandrillen är allätare och gruppen letar vanligen mat tillsammans. Vanligen växtdelar som frukt, frön och svampar, men även ryggradslösa djur som insekter och maskar, samt mindre ryggradsdjur som groddjur och ödlor.

Mandriller är marklevande men klättrar ibland upp i träd för att sova.

Djuren jagas troligen av större fiender som t. ex. leoparder. Stjärten, som p.g.a. sin starka färg syns mycket bra i djungeln, underlättar när gruppen ska förflytta sig tillsammans.

Ungen föds med öppna ögon och har svart päls. Den vårdas främst av modern men flockens andra honor deltar i uppfostning. I flockar med bara en hane är även han delaktig. När ungen föds väger den cirka 500-600 gram och den diar sin mor i cirka 2 år. Äkta syskon är mycket sällsynta.

Den äldsta kända individen i fångenskap levde 31 år och 8 månader. I naturen lever cirka 12-14 år.

Att beräkna antal är svårt p.g.a. att djuren lever i regnskog men det uppskattas att arten minskat med över 30% på 30 år. Det beror på förluster av boplatser genom avverkning av regnskog men den mest akuta orsaken är jakt.

Namnet mandrill kommer antagligen från ett västafrikanskt språk och har troligen anpassats av engelskspråkiga upptäcktsresande för låta "engelskt".

KÄLLA: lifestyle.nordicfeel.se, Wikipedia

Vasaloppet

I ÖB6 mars 2012 hade vi en liten grej om Vasaloppet.

Loppet körs sedan 1922, till minne av Gustav Vasas flykt mot Norge 1521, men han skidade från Mora till Sälen. Med en stav. Damerna fick en officiell tävlingsklass 1997.

Startplats Sälen

Eftersom Gustav Vasa åkte från Mora till Sälen, ville man också att loppet skulle gå den vägen. Men man bestämde sig för att ha målet i den större orten Mora. 1961 flyttade man starten till Berga by och då ändrade man också sträckningen till dagens, med några få avvikelser.

Starten går 08.00. För att få fortsätta förbi de olika kontrollerna måste man passera före de klockslag som är uppsatta för dem. Om det är extrema väderförhållanden kan tävlingsledningen ändra tiderna.

Smågan: 10:30.

Mångsbodarna: 12:15.

Risberg: 13:30.

Evertsberg: 15:00.

Oxberg:

16:30.

Hökberg: 17:40

Eldris: 19:00

Smågan

11 km efter starten i Sälen.

Många av åkarna tyckte att det var för långt med 24 km till Mångsbodarna utan påfyllning av energi och service. Sedan 1984 en officiell kontroll med blåbärssoppa, vallaservice och extra stavar. Yngsta kontrollen. Eliten hade privata kontroller vid Smågan redan på 60-talet, inte förrän 20 år senare fick motionärerna någon service före Mångsbodarna. Malung-Sälens kommun. Kontrollen är en av två som inte nås med bil. Enda som inte ligger vid en ordinarie bebyggelse.

En av två som inte nås med bil. 480 m.ö.h. (130 m högre än starten).

Mångsbodarna

Efter 24 kilometer.

Officiell kontroll sedan starten 1922. Brukar idag vara den sista där tätklungan fortfarande är någorlunda samlad, innan fältet ofta spricker upp i backarna. Älvdalens kommun. 430 m.ö.h. (80 m högre än starten).

Risberg

35 km efter starten i Sälen.

Blev officiell kontroll 1963.

Mora-Nisse såg inför 1965 års lopp till att flytta spåret till norr om vägen, liksom dagens sträckning. 1978 flyttade man servicestationen till dagens läge, knappt 500 meter öster om fåboden. Älvdalens kommun.

410 m.ö.h.

Evertsberg

Älvalens kommun. 47 km efter starten i Sälen.

Folkmängd 267 (SCB 2010).

Officiell kontroll sedan starten 1922.

Mellantider härifrån finns från alla Vasalopp. Från början låg kontrollen längst vägen mot Älvdalen cirka 100 meter norr om dagens vägsträckning.

1965 hamnade den där den ligger i dag. Spårchefen ”Mora-Nisse” Karlsson såg inför 1965 års lopp till att flytta spåret till norr om vägen, i likhet med dagens sträckning.

Oxberg

Mora kommun. 60 km efter starten i Sälen. Folkmängd 153 (2013 SCB). Officiell kontroll redan vid första loppet 1922. Inte förrän Mora-Nisse tog över som spårchef och arbetade för jämna avstånd mellan kontroller-na flyttade man åter till Oxberg.

Då hamnade kontrollen ungefär där den ligger i dag.

Vid första Tjejvasan 1988 gick starten på åkrar längs vägen mot Evertsberg. Men sedan flyttade man starten till där den ligger i dag. Det stora öppna fältet som är startplats för Tjejvasan, Kortvasan, Halvvasan och Cykelvasan 30/45.

Hökberg

Mora kommun. 71 km efter starten i Sälen. 41 gårdar. Den enda kontroll som aldrig flyttats. Här används samma byggnad nu som när den blev officiell kontroll 1963.

Eldris

Fäbod en mil väster om Mora tillhörande byn Långlet. Mora kommun, 81 km efter starten i Sälen. Redan i det första Vasaloppet 1922 passerade åkarna Eldris kontroll, som då var en inofficiell tidskontroll. Sedan 1983 går spåret i stort i dagens sträckning. Man har bland annat undviktit några sjöar vid Evertsberg. 1989 fick kontrollen den plats den har i dag. Här börjar åkarna bli trötta och loppet har flera gånger avgjort nära Eldris. Eftersom det är en flack sträcka är det många som tar chansen att försöka rycka i sista ”långa” backen.

Målet i Mora

Sedan 1983 har spåret haft i stort sett samma sträckning som i dag från Eldris. Det långa upploppet längs Vasagatan har funnits sedan 1951 där dagens sträckning tillkom 1958. Målet har alltid legat nära Anders Zorns Vasastaty. Moraborna var vana vid att ha mål för skidtävlingar centralt ända sedan den skidintresserade Zorns kyrklopp och klubbtävlingar. På bilder kan man se att målet först låg mitt för statyn, medan det nu ligger 10–15 meter hitom statyn. 1923 kom måldevisen upp med texten ”I fädrens spår för framtids segrar”. När den hade gjort sitt och man satte upp den nya 1948 ändrade man till ”I faders spår för framtids segrar”. 1986 gjordes en ny, permanent målportal och vägen stängdes av för biltrafik.

Segrare

- 1922 Ernst Alm
1923 Oskar Lindberg
1924 John Lindgren
1925 Sven Utterström
1926 Per-Erik Hedlund
1927 Konrad Pettersson
1928 Per-Erik Hedlund
1929 Johan Abram Persson
- 1930 Verner Lundström
1931 Anders Ström
1933, 1935 Arthur Häggblad
1936 Sven Hansson
1937 Arthur Häggblad
1938 Elias Nilsson
1939 Alfred Lif
- 1940 Arthur Häggblad
1941 Mauritz Brännström
1942 Olle Wiklund
1943 Nils "Mora-Nisse" Karlsson
1944 Gösta Andersson
1945-1951 "Mora-Nisse"
- 1952 Sigfrid Mattsson
1953 "Mora-Nisse"
1954 Pekka Kuvaja FIN
1955 Sixten Jernberg
1956 Sigvard Jonsson
1957-1958 Gunnar Larsson
1959 Sune Larsson
- 1960 Sixten Jernberg
1961 David Johansson
1962-1966 Janne Stefansson
1967 Assar Rönnlund
1968-1969 Janne Stefansson
- 1970 Lars-Arne Bölling
1971 Ole Ellefsæter, NOR
1972 Lars-Arne Bölling
1973 Pauli Siitonen, FIN
1974 Matti Kuosku, SWE
- 1975 Gert-Dietmar Klause, DDR
1976 Matti Kuosku
1977 Ivan Garanin, SSSR
1978 Jean-Paul Pierrat, FRA
1979 Ola Hassis
1980 Walter Mayer, AUT
1981 Sven-Åke Lundbäck
1982 Lasse Frykberg
1983 Konrad Hallenbarter, SUI
1984 Hans Persson
1985-1986 Bengt Hassis
1987 Anders Larsson
1988 Anders Blomquist,
Örjan Blomquist
1989, 1991-1992 Jan Ottosson
1993 Håkan Westin
1994 Jan Ottosson
1995 Sven-Erik Danielsson
1996 Håkan Westin
1997 Michail Botvinov, AUT
1998 Peter Göransson
1999 Staffan Larsson
2000 Raul Olle, EST
2001 Henrik Eriksson
2002 Daniel Tynell
2003 Oskar Svärd
2004 Anders Aukland, NOR
2005 Oskar Svärd
2006 Daniel Tynell
2007 Oskar Svärd
2008 Jørgen Aukland, NOR
2009 Daniel Tynell
2010-2012 Jørgen Brink
2013 Jørgen Aukland, NOR
2014 John Kristian Dahl, NOR
2015 Petter Eliassen, NOR
2016-2017 John Kristian Dahl, NOR
2018 Andreas Nygaard, NOR
2019 Tore Bjørseth Berdal, NOR
2020 Petter Eliassen, NOR
2021 Tord Asle Gjerdalen, NOR
2022 Andreas Nygaard, NOR

Damer

1923 Margit Nordin
1981-1982 Meeri Bodelid
1983 Ann-Katrin Karlsson
1984 Kersti Strand, NOR
1985 Maria Canins-Bonaldi, ITA
1986-1987 Åsa Mattsson
1988, Gunnel Mörtberg
1989, Marie Johansson
1991, Nina Skeime, NOR
1992-1993, Antonina Ordina
1994, Kerrin Petty
1995, Astrid Ruud, NOR
1996, Sofia Lind

Officiell damklass 1997–

1997, Sofia Lind
1998, Kerrin Petty
1999, Sofia Lind
2000, Svetlana Nagejkina, BLR
2001, Ulrica Persson
2002, Svetlana Nagejkina, BLR
2003, Ulrica Persson
2004-2005, Sofia Lind
2006, Christina Paluselli, ITA
2007, Elin Ek
2008-2009, Sandra Hansson
2010, Susanne Nyström
2011, Jenny Hansson
2012, Vibeke Skofterud, NOR
2013-2014, Laila Kveli, NOR
2015, Justyna Kowalczyk, POL
2016, Katerina Smutna, AUT
2017, Britta Johansson Norgren
2018, Lina Korsgren
2019, Britta Johansson Norgren
2020-2021, Lina Korsgren
2022, Astrid Öyre Slind, NOR

KÄLLA: vasaloppet.se, Wikipedia

Tinnitus

Tinnitus innebär att du hör besvärande ljud i öronen. Kan uppstå i alla åldrar och är mycket vanligt.

Hur låter tinnitus?

Ljudet skiljer sig åt från person till person och kan även variera hos samma person. Det kan t. ex. vara tjutande, susande, pysande, brummande, brusande eller metalliskt. Styrkan på ljudet kan variera från ett svagt bakgrunds-ljud som bara hörs i tyst miljö till ett starkt ljud som låter mer än yttre ljud omkring dig.

Hjärnan tolkar ljud olika

Både tinnitus och vanliga ljud kan tolkas på olika sätt av hjärnan. Du hör t. ex. lättare ljud med en speciell betydelse. Det är lättare att urskilja ditt eget namn i ett kraftigt bakgrundsbuller än ljud som inte är lika betydelsefulla. En småbarnsförälder kan sova trots att åskan går, men vaknar av ett svagt ljud som barnet ger ifrån sig. I likhet med det kan tinnitusljuden ha fått en känslomässig laddning som gör att du hör dem lättare. Tinnitus kan starta negativa känslor och tankar som sedan leder till kroppsliga reaktioner. När hjärnans uppmärksamhet på tinnitus ökar kan det leda till t. ex. ökad anspänning, irritation, koncentrations-svårigheter och sömnproblem.

Kan inte mätas objektivt

Tinnitus kan inte mätas. Därför måste du själv beskriva dina problem med tinnitus genom att svara på frågor som t. ex. de här:

Hur ofta upplever du tinnitus?
Hur påverkas dina dagliga aktiviteter?
Hur påverkas du mentalt?
Hur påverkas din arbetskapacitet?
Hur påverkas din allmänna hälsa?

Vad beror tinnitus på?

Ljud är egentligen vågor. När ljudvågorna når trumhinnan sätts den i rörelse.

Vågrörelsen förmedlas vidare av de tre hörselbenen (kroppens minsta ben – stigbygeln, hammaren och städet), som även förstärker ljudet.

Stigbygelns svängningar i det ovala fönstret fortplantas till snäckan. Tryckförändringar i vätskan aktiverar sinnesceller i snäckan. Informationen från sinnescellerna leds sedan som nervimpulser genom hörselnerven till hörselcentrum i tinningloben.

När impulserna når hörselcentrum blir man medveten om ljudet.

De s k sinnescellerna i innerörat har utsatts för alltför kraftiga ljudvågor om du t. ex. har fått en bullerskada. I vissa fall kan sinnescellernas förmåga att registrera ljud försämrats tillfälligt. Det gäller t. ex. efter en konsert med hög ljudnivå.

Hör inte alltid ihop med hörselskada

Tinnitus är oftast förenat med en hörselskada, men alla personer med hörselnedsättning har inte tinnitus och tvärtom.

Många möjliga orsaker

Det finns olika förklaringar till tinnitus. Den vanligaste orsaken är bullerskador efter att ha vistats i miljöer med höga ljud. De s k sinnescellerna i innerörat har då utsatts för alltför kraftiga påfrestningar. En annan vanlig orsak är tinnitus vid hörselnedsättning p.g.a. åldrande.

Ibland kan tillfällig tinnitus bero på vissa läkemedel. Det kan vara allt ifrån receptfria medel med acetylsalicylsyra till cytostatika vid cancer.

Ibland försvinner ljudet när läkemedlet går ur kroppen, men tinnitusen kan bli kvar.

Öronsjukdomar eller spänningar i nacke, käkleder och axlar, blodbrist, förändringar i ämnesomsättningen, depression och ångest kan också vara orsaker. Ibland finns det ingen känd orsak.

Musiker får ofta tinnitus

Personer som håller på med musik har oftare både en hörselskada och tinnitus. Det kan bero på att de oftare än andra utsätts för starkt ljud.

Dessutom är medvetenhet om ljud av stor betydelse för musiker och det kan göra uppmärksamheten på tinnitus större.

Idag har många musiker specialgjutna in-ears, som släpper in rätt ljud och stänger ute fel (skadligt) ljud.

Behandling

Det finns ingen behandling som tar bort tinnitus. Istället lindrar besvären och förbättrar upplevelsen av de besvärande ljuden. De flesta som får tinnitus blir bättre av sig själva eller efter behandling.

Hur du mår psykiskt har stor betydelse för hur mycket besvär du har.

Det är viktigt att försöka anpassa kraven på dig själv så att livssituationen blir rimlig.

Kognitiv beteendeterapi

Kognitiv beteendeterapi, KBT, kan lindra tinnitusbesvär. Målet är bl. a. att du ska lära dig metoder för att minska eller hantera besvären. Det kan t. ex. gälla sömnbesvär, koncentrationsproblem, anspänning, stress, irritation, trötthet och ljudkänslighet.

I terapin lär du dig olika sätt att förhålla dig till tinnitus för att göra det mindre störande i vardagen.

Kan förvärras av smärta

Det finns tinnitus som förvärras av kroppsliga symtom. Det kan handla om smärta som nackvärk, ryggvärk och annan ledvärk.

Ofta kan t. ex. fysioterapi (sjukgymnastik) eller massage hjälpa.

Spänningar i käkledsmuskulerna är mycket vanligt och kan orsaka tinnitus, eftersom nervbanorna är sammankopplade. Du kan oftast få behandling mot det av din vanliga tandläkare, men ibland behövs hjälp av specialisttandläkare.

Skugga är ett mörkare område som kan observeras bakom en ogenomskinlig eller endast delvis genomskinlig kropp av något slag som helt eller delvis skymmer en ljuskälla, till exempel solen.

En snittyta genom det skuggade området visar en tvådimensionell figur i form av en mörkare siluettform som liknar det skymmande objektet. Den kan observeras till exempel på ett väggtag eller på marken.

Kärn- och halvskugga

Uppkomsten av kärnskugga och halvskugga bakom en skymmande kropp

En skugga kan ses som bestående av två delar, kärnskuggan (umbra) och halvskuggan (penumbra).

Detta gäller under förutsättning att ljuskällan som skapar skuggan inte är punktformig, utan har en synlig utsträckning, sedd från den plats där skuggan faller.

Perfekt punktformiga

Ljuskällor finns egentligen inte i sin värld, men stjärnor brukar betraktas som sådana, eftersom det ända tills helt nyligen har varit omöjligt att från jorden urskilja att en stjärna har en utsträckning.

Både kärnskuggan och halvskuggan är slagskuggor eftersom de projiceras bortom det skuggande föremålet. Den skugga som projiceras på föremålet själv kallas för självskugga.

Ett ytterligare begrepp är antumbran (från latinets ante, 'före'), som anger områden utanför själva skuggan.

Antumbran är exempelvis det område där en betraktare befinner sig vid en ringformig solförmörkelse.

Skuggspel

Skuggor utnyttjas i skuggspel, som är en förevisning av skuggbilder, vilka framkallas på en skärm genom bakom skärmen belysta människor eller rörliga dockor.

Andra typer av skuggor

I överförd bemärkelse används ordet vid annan form av strålning, exempelvis radioskugga för en plats där radiosignaler är skymda, av exempelvis ett berg, och inte kan mottagas.

Det behöver inte heller röra sig om strålning; uttrycket regnskugga beskriver situationen i ett område som ligger i lä av en bergskedja och därför får mindre nederbörd än normalt för regionen, och uttrycket trafikskugga kan användas om ett läge i en vägkorsning där ett större fordon skyddar ett mindre från mötande eller korsande trafik (som visserligen inte kan ses, men som heller inte kan utgöra en fara eftersom den tillfälligt stoppas av det större fordonet).

En annan användning av ordet är som benämning på något som efterliknar den förmörkande effekten av en skugga, dvs. man färgar någonting mörkare så att det ser ut som om det var skuggat.

Ögonskugga

Ögonskugga är en typ av smink som används på ögonlocken.

Ögonskugga kan med olika tekniker användas för att framhäva, förstora eller förminska ögats kontur och form, ofta tillsammans med annat ögonsmink som mascara och kajal eller eyeliner.

Ögonskugga finns i många olika färger och nyanser, både skimrande och matta.

När man väljer färg ska man tänka på hudtonen och konturen på ögat, samt vad man vill framhäva. Generellt så lyfter ljusa färger och mörka färger skuggar.

Ögonskuggor finns i flera olika former: puder (både pressat puder och löst puder), kräm eller stift.

KÄLLA: Wikipedia

Väder och naturkatastrofer

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Vår värld – uppslagsverk för unga vetgiriga (1993), Youtube, ljusnan.se, barnboken Barnen vid Yang-tze-kiang, nyteknik.se, naturvardsverket.se

Moln

Moln bildas när vatten blir varmt och stiger upp i himlen (avdunstar). Det finns många olika slags moln. De har både namn på latin och svenska namn.

Cumulus – stackmoln – är vita molntussar som ofta uppstår på en vackert blå sommarhimmel. Bildas ofta under vår och sommar då solen värmer upp marken mer än luften.

Stratus – dimmoln – är moln på låg höjd, 50-500 meter. Molntypen är vanlig på vintern, särskilt i Sverige, när snötäcke och kall markyta gör det svårt för stack- och bymoln att bildas. Dimmoln bildar ett molntäcke på himlen, utan några skarpa molnkonturer medan dimmoln.

Dimmoln vid marken ger dimma. Dimmoln kan i vissa fall ge regn, duggregn, kornsnö, isnålar (nederbörd som faller från en klar himmel och består av mycket små iskristaller som är så tunna att de tycks sväva i luften) och ringar runt solen eller månen.

Cumulonimbus – åsk- och bymoln. Det är det värsta en pilot vet. 2 500-23 000 meter eller mer.

Stratocumulus – valkmoln – Stackmolnliknande. Uppkommer på kvällarna när stackmolnen sjunker samman p.g.a. brist på värme från marken.

Låga – 600-2000 meter utsträckta moln, ofta platta på ovasidan.

Nimbostratus – regnmoln – valkmoln som det kommer regn ur.

Ofta mycket utbredda och upp till 3000 meter tjocka.

Alto cumulus – böljemoln – Ofta tunna. Består av små vattendroppar och iskristaller. På 2500-5000 meter.

Altostratus – skiktmoln – medelhögt moln, på 2000-5000 meter.

Molnen är jämngöra skikt eller lager. De uppkommer genom att stora luftmassor lyfts och blir till vatten. Täcker ofta stora områden.

Cirrus – fjädermoln – tunna moln som finns högt upp som ser ut som trådar eller fågelfjädrar. Kan förekomma ensamma eller tillsammans och då ibland ordnade i linjer. De förekommer ibland tillsammans med slöjmoln.

Cirrostratus – slöjmoln – tunna och genomskinliga på 8 000-9 000 meters höjd. Består av små iskristaller och då de är så tunna lägger man ofta inte märke till dem så lätt.

Cirrocumulus – makrillmoln – Högt moln. De bildas på 6-12 000 meters höjd i liggande lager fjäder- eller slöjmoln är uppvärmda långsamt underifrån.

Uppvärmningsprocessen orsakar stigande och sjunkande luftströmmar inne i molnet.

Den som behöver koppla av en stund kan lägga sig i gräset, titta upp på molnen och fantisera om vad de ser ut som. Är ni två kan ni försöka hjälpa kompisen att se vad du ser.

Den kanske ser något annat i samma moln.

Regn

Även om regn behövs så kommer det ju sällan när och i den mängd man vill. Kommer det inget på lång tid blir det lågt grundvatten, förlite dricksvatten och bevattningsförbud med kommunalt vatten. Kommer det för mycket på en gång blir det också katastrof. Svämningar en stor flod över ödelägger den allt som finns nära. Yangtze-floden i Kina är ett exempel där en översvämning skulle orsaka förödelse. Trots att jag är under 40 har älven i samhället där jag är uppväxt under min livstid översvämmats minst 3 gånger p.g.a. skyfall på sommaren. 1985 – det minns jag förstår inte men då steg älven så det syns tydligt på kort, en 1995 då badplatsens vatten täckte parkeringen (det var precis att jag kunde köra där med min permobil utan att förstöra den eller bli blöt om fötterna) och en 2013 när jag och min familj inte var hemma, som lämnade flera decimeter vatten i källaren och förstörde allt som stod på golvet och låga hyllor. Kul fakta: "Det spöregnar" heter på engelska – rakt översatt till svenska – "det regnar katter och hundar".

Åska

Åska uppstår på sommaren, när varm luft möter kall. Man känner ofta i luften när det är åska på gång – när det är så kvavt så man blir tung i huvudet. Idag har inte åskan lika stor betydelse som för bara några år sedan. Fler tekniska prylar klarar av åska, de fungerar på andra sätt som inte är (lika) åskkänsliga. Så man behöver inte laga/köpa nytt eller få panik och irra runt och dra ur kablar och sen ägna dagar åt att ominstallera.

Hagel

Hagel är ispärlor som blir nederbörd på sommarhalvåret. De kan göra riktigt ont att få på sig (speciellt eftersom de kommer helt utan förvarning och när man inte har tjocka kläder på sig) och de kan orsaka stor skada. Det finns snöhagel som är 2-5 mm, småhagel som är mindre än 5 mm och ishagel som är större än 5 mm. Ibland stora som bordtennisbollar (40 mm). Hagel bildas när regn fryser till is i luften och växer när vattendropparna rör sig upp och ner i regn-molnet p.g.a. vindens strömmar. Längre ner är det plusgrader, längre upp minus. När hagelkornen blir för stora eller hamnar utanför luftströmmen faller de till marken.

Vind

Vind är luftflödet i atmosfären.

Vindar kan röra sig i alla riktningar – lodrätt (horisontellt), vågrätt (vertikalt) och i virvlar. Vindar uppstår oftast för att solinstrålningen varierar på jordytan, vilket leder till tryckskillnader i atmosfären. Luften rör sig från ställen med högt tryck till ställen med lågt tryck. Ju större skillnad det är i lufttrycket desto kraftigare blir vinden. Vindar kan även uppstå p.g.a. avkylning över glaciärer. Östlig vind betyder konstigt nog (iallafall för mig) inte att vinden kommer från öster utan tvärtom, att den blåser åt öster.

Vid en stor skogsbrand flera mil bort kan man känna kraftig röklukt och till och med se röken om vinden ligger åt det håll man bor. Så var det för mig och min familj i södra Hälsingland vid bränderna i norra Hälsingland (som alltså ligger norrut) och Dalarna (som ligger västerut) sommaren 2018. Vinden kan också göra så elden sprider sig.

Men har man tur börjar det till slut regna så mycket att elden slocknar.

Tromb

Tornado som man ofta hör på tv är det engelska ordet för tromb.

Båda betyder virvelström. Det är kraftiga virvelvindar som bildar en nästan lodrät stigande luftvirvel. Den kan ha en diameter på 100 meter-1 kilometer. I sällsynta fall mer.

Tornados brukar vara kraftigare än tromber. När det gick en tromb hemma i södra Hälsingland i slutet av den rekordvarma juli 1994 – jag var 10 år gammal – blåste markisen, som 2 fullvuxna karlar hängde i för att hålla emot, upp på taket.

Det fanns inte en sportslig chans att hålla emot. Dessutom gick träflaggstängen av. Det hade kunnat sluta illa då det finns både väg och byggnader nära.

Vulkanutbrott

I länder där det är många människor på liten yta kan många bo på vulkanluttningar. Bra så länge vulkanen inte får ett utbrott, vilket brukar hända med hundratals eller tusentals års mellanrum. Mindre bra när den väl får det. När vulkanen på glaciären Eyafjallajökull på Island hade utbrott den 14 april 2010 påverkade askmolnet t. ex. flygtrafiken, t.o.m. från Stockholm till Gotland.

Vulkanutbrott kyler klimatet

Stora vulkanutbrott har en väl dokumenterad förmåga att påverka klimatet. Utbrotten kan fylla den övre atmosfären med mycket stoftpartiklar. Efterhand sprids partiklarna kring

hela jorden. Stoffpartiklarna reflekterar en del av ljuset från solen. Då kyles klimatet nere vid jordytan ned.

Efter den ostindiska vulkanen Tamboras utbrott 1815 blev det så kallt att 1816 i stora delar av Europa och Nordamerika kallades "året utan sommar". Ett annat exempel är den filippinska vulkanen Pinatubos utbrott 1991. Då sänktes temperaturen på norra halvklotet med ett par tiondelar av en grad, åren 1992–1993.

Effekterna på klimatet efter ett enskilt vulkanutbrott är ganska kortvariga. Det beror på att de vulkaniska partiklarna sällan lyckas hålla sig svävande i luften mer än ett par år. Men om flera utbrott äger rum i ganska tät följd, kan det medföra en avkylning som varar i något eller några årtionden.

Kring förra sekelskiftet inträffade en rad sådana vulkanutbrott. De inleddes med 1883 års våldsamma utbrott på vulkanön Krakatau och avslutades med ett utbrott i Alaska 1912.

Därefter var den vulkaniska aktiviteten ganska låg i flera decennier, vilket kan ha bidragit till att temperaturen på jorden steg under 1920- och 1930-talen.

Jordbävning

Bor man där två kontinentalplattor (Jordens översta skikt) möts är jordbävning eller jordskalv (mindre) inget konstigt. Men de kan få förödande konsekvenser. Småskalv har även vi i Sverige, men oftast känner vi knappt av dem. Här i Härnösand hade vi ett kännbart våren 2018, med epicentrum i Högsnäs cirka en mil sydväst (lite sydväst om Antjärn). Den hade magnitud 2.0 – ett ganska litet skalv. I Sverige inträffar 10–15 jordskalv per år som känns. I områden där det är vanligt med stora naturkatastrofer är det tyvärr även vanligt med dåligt byggda hus och många redan hårt utsatta människor.

Tsunami

Ordet tsunami är japanska och betyder bokstavligen flodvåg, det vi kallar den. Sådana sker ganska ofta, men oftast där vi inte märker av den. Att vi svenskar känner till den som drabbade Thailand annandag jul 2004 beror på att den drabbade så många julfirande svenskar. Jag hade precis lärt mig om fenomenet på gymnasiet och kunde förklara för min familj vad det var som hände. Tsunamis beror på vulkanutbrott på havsbotten eller andra sådana fenomen. Epicentrum är där vulkanutbrottet, eller vad det nu är, uppstår. Ju närmare epicentrum, desto mer skada.

Arabvärlden

Betydelse: En kulturell region i Afrika och Asien.

Definition: Länder befolkade av araber eller präglade av arabisk kultur och språk.

Alltid inräknade

ALGERIET. AFRIKA. 2 381 741.
42 000 000. 2018

BAHREIN. ASIEN. 758.
1 451 000. 2017

EGYPTEN. AFRIKA/ASIEN.
1 002 000. 94 798 827. 2017

FÖRENADE ARABEMRIATEN.
ASIEN. 83 600. 9 599 353. 2018

IRAK. ASIEN. 435 244. 37 202 572.
2016

JEMEN. ASIEN. 527 968.
27 584 213. 2016

JORDANIEN. ASIEN. 89 342.
10 171 480. 2018

KUWAIT. ASIEN. 17 818.
4 621 638. 2018

LIBANON. ASIEN. 10 452.
6 006 668. 2016

LIBERIA. AFRIKA. 1 759 540.
7 200 000. 2018

MAROCKO. AFRIKA. 446 550.
35 740 000. 2017

OMAN. ASIEN. 309 500.
4 424 762. 2016

PALESTINA. AS.6 020. 4 816 503.
2016. Omtvistat område

QATAR. AS. 11 586. 2 641 669.
2017

SAUDIARABIEN. AS. 2 149 690.
33 000 000. 2018

SUDAN. AF. 1 861 484. 39 578 828.
2016

SYRIEN. AS. 185 180. 18 284 407.
2018

TUNISIEN. AF. 163 610.
11 434 994. 2017

Räknas in ibland

DJIBOUTI. AFRIKA. 23 200.
942 333. 2016.

Arabisktalande minoritet

COMOERNA. AFRIKA. 1 659.
850 688. 2018. Arabisktalande mino-
ritet

MALTA. EUROPA. 316. 475 000.
2018. Majoriteten talar maltesiska
(sprunget ur arabiska)

MAURITIUS. AFRIKA. 1 030 000.
4 301 018. 2016. Arabisktalande
majoritet (hassaniyya)

SOMALIA. AFRIKA. 637 657.
11 031 386. Arabisktalande minoritet

VÄSTSAHARA. AFRIKA.
266 000. 538 755. 2017.

Omtvistat område Flera andra afri-
kanska stater har arabisktalande mino-
riteter, inklusive Tchad och Eritrea
(officiellt minoritetsspråk). De är
dock inte medlemmar i arabiska
samarbetsorgan och deras kopplingar
till arabisk kultur är något svagare.

Arabiska

Arabiska är det största av de semitiska och afroasiatiska språken och ett av de 5 största språken i världen.

Språket skrivs med det arabiska alfabetet och är gemensamt för i stort sett hela arabvärlden. Det är ett av FN:s officiella språk.

Arabiskan uppdelas främst i tre huvudvarianter: modern standard-arabiska, klassisk arabiska samt dialekterna.

Modern standardarabiska skiljer sig framför allt i ordförrådet från klassisk arabiska, medan de olika dialekterna uppvisar stora olikheter både inbördes och mot klassisk och modern standardarabiska. De äldsta bevarade skrifterna på arabiska återfinns bland

Fayoum papyri. Den moderna standardarabiskan används primärt som skriftspråk men nyttjas även muntligt i formella sammanhang som konferenser, nyhetsutsändningar och dylikt. Den klassiska arabiskan är den islamiska världens kulturspråk och brukas i Koranen och den klassiska litteraturen.

Modersmålstalande araber har en av dialekterna som modersmål. Dialekterna används för muntlig kommunikation i alla informella sammanhang.

P.g.a. det arabiska språkets geografiska utbredning och dess roll som islams språk och som kultur- och elitspråk har det haft ett stort inflytande på många andra språk.

Jiddisch

Jiddisch, bokstavligen ”judiskt”, engelska Yiddish – tidigare även kallad judetyska är ett germanskt språk.

Språket uppstod under 1000-talet i det område som sedermera blev Tyskland.

Strax före andra världskriget talades det globalt av cirka 11 miljoner (2/3 av alla judar), men Förintelsen innebar en minskning till cirka 5 miljoner talare. Därefter har mängden talare av språket fortsatt att minska, bland annat på grund av flyttning till Israel, där efterföljande generationer i första hand kommit att tala hebreiska. Förutom de cirka 800 000 judiska modersmålstalarna i hela världen bedöms ytterligare cirka 3 miljoner kunna tala språket.

Hebreiska

Hebreiska, ‘ivrit, är ett nordvästsemitiskt språk som talas av cirka 9 miljoner människor, främst i Israel där hebreiska är ett officiellt språk.

De som talade hebreiska kallades historiskt för hebréer, ett ord som enligt den arameiska traditionen kommer av deras ord abar eller habar, och betyder ”de som gått över” och ska anspela på att patriarken Abraham gick över floden Eufkrat och begav sig med sin stam till det som idag kallas Israel. De som bodde på andra sidan floden kallades ”det folk som gick över floden”.

Biblisk och Mishnahebreiska

Hebreiska är det enda språk (i egentlig mening en sydlig kanaanitisk dialekt) i den kanaanitiska språkgruppen som överlevt. Hebreiskan är nära besläktad med arameiska och i mindre grad arabiska.

Hebreiska hade sin blomstringstid som talspråk i Israel från 900-talet f.Kr. till 200 eller 300-talet e.Kr.

Sedan fortsatte hebreiska att vara ett skriftspråk till modern tid och återupplivades som talspråk på 1800-talet.

Från början använde hebreiskan det fenicisk-kanaaneiska alfabetet med 22 bokstäver med endast konsonanter. I och med Jerusalems fall 587 f.Kr. bytte man till det arameiska, även det med 22 konsonanter.

Den och den tidigare bibelhebreiskan kvarstod som språk för judendomen.

Då hebreiska enbart hade blivit ett skriftspråk uppstod problem med att identifiera ordens korrekta uttal och därför börjades hjälpbokstäver läggas till för att antyda vilka vokaler som skulle användas och under 500-talet började man markera vokalerna med punkter i texten.

Modern hebreiska

Den moderna hebreiskan, som utvecklades under det sena 1800-talet, bygger på bibelhebreiskan i Gamla Testamentet medan grammatiken huvudsakligen är tagen från mishnahebreiskan. Flera moderniteter har även tillförts såsom hjälpverb samt ett utökat ordförråd. Hebreiskan återupplivades som talspråk igen cirka 1880-1920 i Palestina, med den ökade invandringen av judar till landet. Det hebreiska språket moderniserades så att det återigen gick att använda som ett talspråk.

Efter första världskriget erkände den brittiska regeringen i Palestina, som nu blivit ett brittiskt protektorat, hebreiskan som ett av de tre officiella språken i landet (engelska, arabiska och hebreiska) och redan på 1920-talet var hebreiskan det dagliga språket för en stor andel i det judiska (som kallade sig själv "hebreiska") samfundet. 1948, när staten Israel utopades av de judiska ledarna, fanns hundratusentals hebreisktalande i landet. Hebreiska blev då omedelbart landets huvudspråk.

Fram till 2018 var även arabiska ett officiellt språk, numera betraktas det som ett språk med "speciell status".

Modern hebreiska klassas som ett afroasiatiskt språk i den semitiska språkgruppen av en majoritet av språkvetare och klassas som ett hebreiskt s.k. språk som representerar ett nytt språkvetenskapligt system baserat på en amalgamering av historiska hebreiska språkvetenskapliga traditioner, utländska influenser (speciellt de som infördes under det mest kritiska återupplivningsstadiet 1880-1920) samt nya inslag skapade av talare genom naturlig språklig utveckling.

En del forskare hävdar att den moderna hebreiskan är ett konstruerat språk, men de flesta anser dock att språket är så oregelbundet (bl. a. ljudmässigt) att det inte kan anses vara konstruerat.

Dag Hammarskjöld

Hammarskjöld var från 1953 fram till sin död FN:s generalsekreterare och avled på sin post när det flygplan han färdades i störtade i djungeln i Nordrhodesia i september 1961.

Hammarskjöld efterträdde 1954 sin far som ledamot av Svenska Akademien (på stol 17), den första akademiledamot som efterträdde sin förälder. Han tilldelades efter sin död Nobels fredspris 1961.

Hammarskjölds minne
Dag Hammarskjöld, som bott kvar hemma hos sin mor till denna gick bort 1940, förblev ogift och saknade bröstarvingar. Gården Backåkra i Skåne, som han köpt 1957, och låtit rusta upp enligt egna detaljerade beskrivningar, testamenterade han till Svenska Turistföreningen. Numer ägs dock gården av Stiftelsen Dag Hammarskjölds Backåkra.

I sitt testamente 1959 förordnade Dag Hammarskjöld att hans arkivalier skulle överlämnas som gåva till Kungliga biblioteket. Donationen inkom till KB den 9 april 1962 där den bevaras som Dag Hammarskjölds samling.

Hammarskjöld tilldelades Nobels fredspris 1961 postumt. Året därefter bildades Dag Hammarskjöldfonden. 1966 grundades Dag Hammarskjöldbiblioteket i Uppsala för att ”på ett bestående sätt hugfästa minnet” av Dag Hammarskjöld. Dag Hammarskjöldsstiftelsen

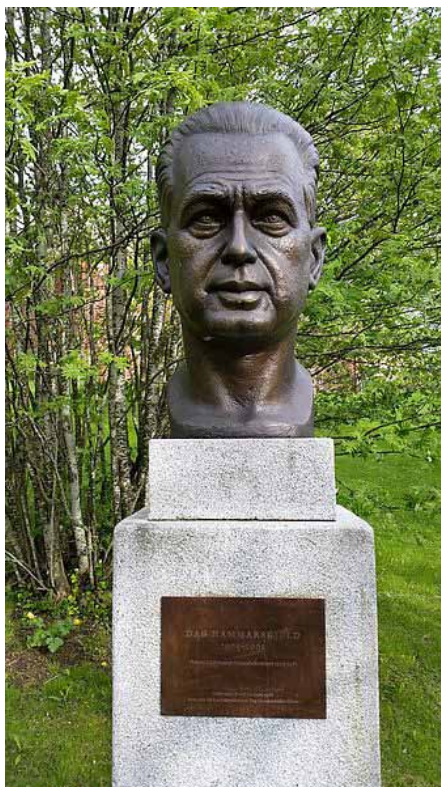
bildades 1982 för att verka för globala fredsfrågor. 2005 utropades till Dag Hammarskjölds år av regeringen och Svenska FN-förbundet för att uppmärksamma hundraårsminnet av hans födelse.

Sveriges Fredsmuseum på Uppsala slott invigdes 2005 av Marlene Hagström, Dag Hammarskjölds brorsdotter och Hans Corell, biträdande generalsekreterare och rättschef i FN. Museet drivs i Dag Hammarskjölds anda och belyser svenska insatser i FN:s fredsbevarande styrkor. Museet utgör basen för en upplysande och opinionsbildande verksamhet i form av föredrag riktade till allmänheten samt för en omfattande pedagogisk verksamhet riktad till ungdomar.

År 2011 bytte aulan i Katedralskolan, Uppsala namn till Dag Hammarskjölds Aula, med motivet att det den helgen var 50 år sedan skolans f.d. elev, Dag Hammarskjöld, omkom i en flygolycka.

Hammarskjöld pryder Sveriges nya 1000-kronorssedel sedan den gavs ut i oktober 2015.

Tåget Y32 1408, som trafikerar Krösatågen i Småland och Halland, har fått namnet Dag Hammarskjöld. Gator i flera svenska städer är namngivna efter Dag Hammarskjöld.

Folke Bernadotte

Född Folke Bernadotte af Wisborg den 2 januari 1895 i Skeppsholms församling.

Död 17 september 1948 (53 år) i Jerusalem, Palestina

Sysselsättning Officer, rödakorsledare, diplomat

Arbetsgivare FN

Maka Estelle Romanie Manville

Barn: Gustaf Eduard Bernadotte (f. 1930)

Folke Bernadotte (f. 1931)

Frederik Oskar Bernadotte (f. 1934)

Bertil Oskar Bernadotte (f. 1935)

Föräldrar Oscar Bernadotte

Ebba Munck af Fulkila

Maria Bernadotte (syskon)

Carl Oscar Bernadotte (syskon)

Sophia Bernadotte (syskon)

Elsa Cedergren (syskon)

Utmärkelser

Folke Bernadotte af Wisborg, född 2 januari 1895 i Stockholm (folkbokförd i Oscars församling), död 17 september 1948 i Jerusalem (mördad), var en svensk arméofficer, rödakorsledare och diplomat, som bar den luxemburgska adels titeln greve af Wisborg. Han var son till prins Oscar Bernadotte och dennes hustru Ebba Munck af Fulkila och därmed kusin till Gustaf VI Adolf.

Uppväxt

Folke Bernadottes far, prins Oscar Bernadotte, hade avstått rätten till Sveriges tron vid sitt giftermål.

Familj

Folke Bernadotte gifte sig med amerikanska Estelle Manville den 1 december 1928 i episkopalbykyrkan St. Johns i Pleasantville i New York i USA.

Greveparet Bernadotte bosatte sig i Dragongården på Djurgården i Stockholm och fick fyra söner:

Folke Bernadotte var gudfar till Sveriges nuvarande kung Carl XVI Gustaf – som efter honom fick förnamnet Folke.

Uppdrag före andra världskriget

Efter den militära karriären fortsatte Folke Bernadotte sitt värv inom hovet. 1934- var han 1 tillfällig chef för hovstaten för prins Gustaf Adolf, hertigen av Västerbotten.

Folke Bernadotte var en framgångsrik tävlingsryttare. I likhet med prins Gustaf Adolf var han engagerad i scoutrörelsen och blev chef för Sveriges scoutförbund i november 1937. Han var ordförande där tills han övertog prins Gustaf Adolfs ordförandeklubba för Svenska Scoutunionen 1947.

1943 blev Folke Bernadotte vice ordförande för Svenska Röda Korset. 1946 blev han formellt ordförande.

De vita bussarna

Under andra världskrigets slutskede ledde Folke Bernadotte flera räddningsaktioner för Röda Korset.

Medlare i Palestina

I egenskap av Rödakorsman fick Folke Bernadotte i uppdrag att medla i Palestina av FN:s generalförsamling 21 maj 1948. Efter ett första förslag, som handlade om en union, kom Bernadotte med ett förslag om två oberoende stater. Detta senare förslag hade som sju grundprinciper:

Folke Bernadottehemmet

1962-2007 fanns i Valsätra, Uppsala Folke Bernadottehemmet. Ett habiliteringscenter dit landsting i hela Sverige skickade barn och ungdomar för 1-4 veckors behandling om året. Hemmet byggdes upp med pengar ur Folke Bernadottestiftelsen. Den ihopslagna små- och storbarns-avdelningen hette Estelle efter Bernadottes fru.

PAPPER OCH STYGN

